

REŽIMY NÍZKÉ PLODNOSTI A DEMOGRAFICKÉ A SPOLEČENSKÉ ZMĚNY¹⁾

Roman Kurkin

Nakladatelství Springer vydalo v roce 2017 publikaci „*Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change*“, která je založena na dvanácti článcích autorů z mezinárodního symposia konaného v Soulu roce 2014. Editorem je profesor sociologie Dudley L. Poston, Jr. z Texas A&M University. Na úvodní esej editora publikace navazuje dalších jedenáct příspěvků, jež jsou rozděleny do tří kapitol – demografický pohyb a změny, strukturální změny a institucionální změny.

V prvním příspěvku („*The Context of Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change*“) popisuje Dudley L. Poston, Jr. teorii prvního a druhého demografického přechodu. Zmiňuje i třetí demografický přechod, který představil David Coleman v roce 2006. Podle něj dochází v Evropě a USA ke strukturálním změnám ve složení populace díky vysoké míře imigrace z geograficky vzdálených oblastí (od zemí imigrace) a nízké intenzitě plodnosti původní populace. Dále jsou stručně shrnuty následující příspěvky.

První kapitolu otevírá Francesco C. Billari („*A „Great Divergence“ in Fertility?*“), který si klade otázku, kam směřuje plodnost u společnosti se zavřeným prvním demografickým přechodem? Zda přetrvávají rozdíly mezi státy v úrovni plodnosti? Rozděluje dvě skupiny států podle jejich úhrnné plodnosti – první se pohybuje okolo hodnoty potřebné pro prostou reprodukci (severní a západní Evropa, Severní Amerika), zatímco druhá má blíže k hodnotě jednoho dítěte na ženu (střední, východní a jižní Evropa, východní Asie). Autor diskutuje faktory, které by mohly přiblížit skupinu států s nižší úrovní plodnosti k té s vyšší. Mezi tyto faktory patří silná pozice mladých ve společnosti, vysoká úroveň ekonomického rozvoje a subjektivní pocit pohody

a také sladění pracovních a rodinných rolí v kontextu genderové revoluce.

Další příspěvek („*Natural Decrease in the Context of Lowest-low fertility: South Korea, 2005–2014*“) publikují Nayoung Heo a Dudley Poston a zabývají se přirozeným úbytkem v Jižní Koreji, kde sice dochází v posledních letech k přirozenému přírůstku, ale tento růst je koncentrován do poloviny okresů. Autoři argumentují, že do budoucna lze očekávat další rozšíření okresů s přirozeným úbytkem díky velmi nízké intenzitě plodnosti, snižujícímu se počtu obyvatel v reprodukčním věku a naopak rostoucímu počtu starších osob s vyšším rizikem úmrtí.

Prostor v této publikaci dostala i analýza úmrtnosti v USA („*A Twenty-First Century Demographic Challenge: Comparatively Low Life Expectancy in the United States*“). Její autoři – Richard G. Rogers, Elizabeth M. Lawrence and Robert A. Hummer – nejprve porovnávali úmrtnost v USA s dalšími ekonomicky vyspělými státy s nižší úrovní plodnosti (pod 2,1 dítěte na ženu). Intenzita úmrtnosti je v USA vyšší do věku zhruba 50 let, vyznačuje se větším rozptylem podle věku a naopak nízká je u obyvatel ve starším věku (80 let a více). Dále se příspěvek věnuje změnám v čase. Příspěvky k růstu naděje dožití při narození se na začátku 20. století koncentrovaly mezi nejmladší děti do 5 let věku, zatímco k rozdílu mezi roky 2000 a 2010 přispěly zejména věkové skupiny 65–84 let. Úmrtnost podle příčin smrti poklesla mezi roky 2002 a 2010 zejména u nemocí oběhové soustavy a stoupla u nemocí nervové soustavy. Ve srovnání s dalšími vyspělými státy jsou na tom USA dobře v úmrtnosti na novotvary, naopak ztrácí u vnějších příčin, nemocí dýchací soustavy a infekčních nemocí. Autoři jsou optimističtí k dalšímu nárůstu naděje dožití. Prostor vidí zejména v poklesu prevalence kuřáctví, úmrtnosti na vnější příčiny a v dostupnosti zdravotního pojištění.

1) Dudley L. Poston, Jr. (Ed.) 2017. *Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg. ISBN 978-3-319-64059-4.

Susan K. Brown, Frand D. Bean and James D. Bachmeier se zabývají vazbou mezi úrovní plodnosti původních obyvatel a imigrací nízko kvalifikovaných obyvatel do USA („*The Implications of Native-Born Fertility and Other Socio-Demographic Changes for Less-Skilled U.S. Immigration*“). Argumentují, že imigranti neohrožují zaměstnanost ani výši mezd původních obyvatel, protože vzhledem k poklesu úrovně plodnosti za posledních dvacet pět let výrazně poklesl počet nízko kvalifikovaných obyvatel narozených v USA.

Druhá kapitola je věnována strukturálním změnám. Samsik Lee („*Issues of Aging and Age Dependency in Post-industrial Societies*“) považuje za hlavní důvod demografického stárnutí pokles intenzity plodnosti a v druhé řadě také prodloužování naděje dožití. Diskutuje také vliv populačního stárnutí na ekonomický růst.

Nancy E. Riley se detailně zabývá mateřstvím a tím, jaký vliv na něj má nižší úroveň plodnosti ve srovnání s režimy s vysokou intenzitou plodnosti („*Good Mothering in China: Effects of Migration, Low Fertility, and Birth Constraints*“). Příspěvek se zaměřuje na Čínu, konkrétně na venkovské matky. Závěrem je, že ani nízká plodnost nemusí vést k genderové rovnosti, zejména v domácnosti.

Landa J. Waite and Juyeon Kim zkoumají změny ve sňatcích a nesezdaných soužitích v zemích s nízkou úrovní plodnosti ve srovnání s jinými společnostmi („*Couple Relationships in Low-Fertility Settings*“). Snaží se také diskutovat o vztazích u starších párů a zabývají se jejich sexualitou. Jejich průzkum prokázal, že menší počet dětí a více volného času bez dětí nemusí vždy znamenat vyšší kvalitu partnerského soužití.

Gavin Jones se zabývá zeměmi s nízkou úrovní plodnosti ve východní Asii a ptá se, zda vzorce sňatkového a rodinného chování konvergují k vyspělým zemím západní Evropy („*What Is Driving Marriage and Cohabitation in Low Fertility Countries*“). Zároveň diskutuje současné změny v zemích východní Asie v kontextu teorie druhého demografického přechodu.

Závěrečná kapitola se věnuje institucionálním změnám. Daniel T. Lichter a Zhenchao Qian studují současné postavení dětí v USA v kontextu větší rasové diversity, změn v uspořádání bydlení dětí a měnících se vzorců chudoby a ekonomické nerovnosti („*Children at Risk: Diversity, Inequality, nad the Third Demographic Transition*“). Zdůrazňují vliv třetího demografického přechodu, který charakterizují růstem rasových a etnických minorit ve vyspělém světě. Autoři doporučují

komplexní imigrační reformu, která by ochránila děti imigrantů, legislativu směřující ke snížení podílu dětí narozených mimo manželství a podporu společného bydlení lidí s různě vysokým příjmem.

Politické chování v zemích s nízkou úrovní plodnosti (zaměřuje se opět zejména na Jižní Koreu) analyzuje Michael S. Teitelbaum („*Political Effects – Real and Imagined – in Low Fertility Societies*“). Ptá se, jak demografické trendy ovlivnily politiku. Nejprve podává přehled o populačním růstu a poklesu ve světě od konce 19. století. Následně ukazuje vliv populační velikosti, populačního stárnutí a změn v etnické, náboženské nebo rasové struktuře na politické chování. Dále podává přehled o demografických dopadech politik (populační, migrační) v Jižní Koreji. Podle autorů by se v Jižní Koreji měly aplikovat politiky ke zlepšení situace na pracovním trhu a na trhu s nemovitostmi pro mladé lidi a zároveň k posílení slučování pracovních a rodinných rolí.

Poslední příspěvek od Christopher G. Ellisona, Xiaohe Xu a Adrea L. Ruize („*Exploring the Effects of Fertility Change on Religiosity in the Twenty-First Century: A Cross-National Analysis*“) zkoumá vzájemný vliv plodnosti a náboženské víry. Existuje mnoho studií, které se zabývají pozitivní korelací mezi náboženskou vírou a úrovní plodnosti, avšak autoři zde zkoumají na státní úrovni vztah opačný, tzn. zda má nízká úroveň plodnosti vliv na náboženskou příslušnost. Potvrdilo se, že na faktor náboženské víry měřený pomocí indikátorů návštěvnost bohoslužeb, význam náboženství a víra v Boha, má významný a pozitivní vliv počet dětí.

Příspěvky v knize jsou značně geograficky neukotvené. Většina se zabývá situací v Jižní Koreji a USA, případně v Západní Evropě. I tematicky kniha bohužel vzbuzuje dojem, že jde o náhodně vybrané analýzy z libovolného odborného demografického časopisu. Žádná část knihy se podrobně nevěnuje tak podstatnému determinantu jako je úrovně vzdělání na intenzitu plodnosti. Chybí také zmínky o vlivu asistované reprodukce. Naopak je zde zbytečně umístěn článek o úmrtnosti v USA, který se plodností zabývá jen velmi okrajově. Originální a analyticky sofistikovanější je pouze poslední příspěvek o vlivu plodnosti na náboženskou víru. Velká část článků je z metodologického hlediska poměrně jednoduchá a opírá se o jednorozměrnou statistickou analýzu. Knihu bych tedy doporučil spíše nedemografům, kteří se chtějí dozvědět něco o výzkumu plodnosti, případně demografům, kteří se tímto demografickým procesem dopodrobna nezabývají.